

komoly beismerés a máról és céltudatos program a jövőre. Mert aki tanulni akar, az tudni is fog. Felismeri a hiányokat minden téren és meg fogja találni a módokat és eszközöket, amelyek segítségével azokat pótolni lehet. Áll ez az állam, a főváros és egyes vidéki nagy városok (például Bergen) pavillonjaira is, melyek Norvégia kulturális, szociális és kommunális berendezéseiről adnak számot.

A kiállítást tömegesen látogatja a közönség, a főváros népe ott lakik, a vidék sűrű rajokban tódul feléje. Hogy azonban ne csak a nemzeti büszkeség dagassza a kebleket, hanem a „panem“ igényei is ki legyenek elégítve, a kiállítás gondoskodott a vendéglők egész tömege révén az anyagi élvezetek minden változatáról. A legszerényebb igényekre éppúgy figyelemmel voltak, mint a magasabbakra. Sőt mintaszerű tejcsarnok (a tej Nor-

végia egyik exportcikke), vegetáriánus és alkoholmentes ellátás is kínálkozik.

Még akik a kiállításokra szigorú mértéket alkalmaznak, azok is konstatálni kénytelenek, hogy a norvég jubiláris kiállítás relatív és abszolút szempontokból megállta helyét. A belső földieknek öröm volt és büszkeség, a külföldieknek kitűnő alkalom, hogy Norvégia kultúráját és haladását az alkotás és a produkció minden terén megismerje és — tisztelje. Látjuk, hogy ez a nép józanul gondolkodik, okosan tervezi meg jövőjét és hasznosan dolgozik annak biztosítása érdekében.

Én még a hála és köszönet meleg kifejezésének akarok adózni Christoforsen O. kollégáknak, a christiániai „Aftenposten“ érdemes szerkesztőjének, aki a Christiániába a kiállítás tanulmányozása céljából utazott magyar újságírókat lekötő előzékenységgel segítette hivatásuk teljesítésében.

NÁDAI PÁL: A SZENTPÉTERVÁRI NÉMET NAGYKÖVETSÉG PALOTÁJA

incs még egy esztendeje, hogy e folyóirat hasábjain egy német architektus nagyszerű munkájáról szóltam, mely a vas és a márvány, az érc és a gránit nyelvén fejezte ki, hogy a mai építész is tud már történelmet építeni.

Az építész Behrens Péternek hívták, a munkája: az akkortáiban elkészült új német nagykövetségi palota volt Szentpétervárott. Azóta romok, hamu és vér jelzik azon a helyen, hogy nem is történelem volt az, amit épített, hanem világtörténelem. Nem véletlen és nem csodálatos, csak a kövek nyelvének erejét bizonyítja, hogy ez a tudatosan német, ez az imperialisztikus göggel megformált palota maga is megindult a népek nagy csatájával orosz földön. A legszebb, a legmonumentálisabb architektúra omlott vele össze, melyet a német építész a legutóbbi évtizedekben produkált és az első nagy kísérlet egy gyönyörű álom realizálására. Németek voltak azok, akik az utolsó negyedszázadban összetörték az építészeti francia barokkon és álreneszánszon csüngő hagyományait, a kivénhedt historicizmust, mely a mai ember számára egy hazug ledérség elszállt szellemeit idézi vissza. S németektől várja a világ — joggal — azt az új stílust is, mely kifejezze a külső és belső architektúrában a kor képességeit, a mai ember szabadságát és kényelmét.

Az ehhez vezető úton hatalmas és impozáns felkiáltójel volt az elpusztult nagykövetségi palota. Az alaprajz csupa világosság, logika, áttekinthetőség. Mintha csak megakarna tagadni a tervezőművész festőeredetét s mintha igazolni akarna ama negyedszázadot, melyet Behrens motorgyárak, turbinacsarnokok, elektromos készülékek konstruálása közben töltött el. Az épülettömb: merev és biztos térművészet; egy nagy sztereometrikus egység, melyen minden pillér egy gránitborda és minden oszlop statikai őrtállója az építészeti gondolatnak. A homlokzat klasszikus egyszerűsége a legjellemzőbb itt: nem dór, nem is neohellenizmus a Brandenburgi kapu értelmében s mégis megéreztetni a görög lelket, mely komor, szinte puritán északnémet józansággá hidegült, ahogy a mérnökagy akarta kifejezni a nagyszerűség arányait. Semmi fölös dísz, semmi hazug pátoz odabent — mondja ez a homlokzat —, csak tér, nagy, világos trónterem, hatalmas ünnepi fogadóterem, melyek márványoszlopai közt a stucco-lustro hófehérsége, a nagykoronájú csillárok bronzveretei, a fehér-lakkozású, bordóhuzatú, arany-paszomántos faragott székek kemény silhouettei fürdenek a vakító parkettben. A homlokzat nem más, mint a belül koncentrált térművészet egy síkon reflektálva; egy kornak és egy fajnak lelke van ráírva, mely célszerű, hűvös és egyetlen álma van: a szuverenitás. Akik Behrens régebbi építészeti alkotásait ismerik, a Mannesmann-műveket, az A. E. G.

különböző gyártelepeit Berlinben, azok ebben a nagyköveti palotában is ugyanavval az eréllyel találkoznak, mely amott volt meg. A külsőségek is egybevágóak. Ugyanaz a játék a pillérek orgonásípjain. Ugyanaz a merevsége köveknek, oromzatnak, attikának. Még a világítófelületek elosztása is ugyanabban a ritmusban cseng. De hogy megnő itt minden, hogy nyomul itt előre a front, mint olvad bele az Encke szobrász két gyönyörű lova és lovasa a sík horizontális vonalaiba, mint egy felkiáltójel, mint egy hősi gesztus!

Alig van részlet, melyben az új német iparművészet e legnagyobb úttörője megtagadta volna a maga modernizmusát s mégis alig van egy teázóasztal, egy márványkandalló, egy falikar, melyben a köznapiságot el ne halkítaná az öntudatos történelmi hit. Egyik

fogadóteremben a tizenkilencedik század elejének empire-illata szálldos Lujza királynő csodálatosan graciózus élelnagyságú képe körül. Régi melódia-foszlányokból gyönyörű új fugák. Másutt Menzel, Liebermann, Leistikow, Renker munkáihoz kellett egy modern teázószobát komponálnia: itt csupa fiatalos temperamentum, melyet lefeszít a helyzet komolysága. Egy percig sem gondolhatott arra, a távol idegenben, anyagiakban sem túlságosan dűskálva és mindössze másfél évre szabott időhatárban, hogy mindazt adja, amit el szeretne mondani e modern formanyelv királyi lehetőségeiről. De össze kellett fognia erőit, megfeszítenie agyát, kikristályosítani egy egész nemzedék vágyait, hogy megéreztesse, mi az, ha a német sas idegen földre száll. S a tépett szárnyak mögött is érezni egy hősköltemény borongó erejét.

VÁGÓ JÓZSEF: JEGYZETEK

A „DEUTSCHER WERKBUND“ 1914 JÚLIUS 3-ÁN ÉS 4-ÉN A KÖLNI KIÁLLÍTÁSBAN TARTOTT KÖZGYŰLÉSÉRŐL.

KÖLN, július havában.

ik a feladatai, céljai és a közel jövőben követendő irányelvei a „Deutscher Werkbund“ működésének? Ez az elméleti vita volt a Werkbund ez évi VII. közgyűlésének legérdekesebb része. —

A kiállítás a maga csalogató érdekességeivel két napra teljesen háttérbe szorult és a nemcsak egész Németországból, hanem több külföldi államból is összesereglett tagok minden figyelmüket a szónokoknak szentelték, akik oly szenvedéllyel vetették magukat a vitába, mint a mi egyesületeink tagjai például, midőn egy-egy választást küzdenek végig. A választást a közgyűlés minden különösebb érdeklődés, vita és harc nélkül néhány perc alatt elintézte, megszavazandó indítványról vagy egyáltalában bármilyen szavazás vagy határozathozatalra alkalmas tárgyról szó sem volt, hanem pusztán elméleti vita, melyen az érvek éle, a meggyőzés szenvedélye csupán a hallgatóság megnyerésére irányult.

Hogy mi volt a vita lényege, arról teljes és őszinte képet még akkor sem lehet nyerni, ha az összes szónokok felszólalásait szó szerinti szövegükben elolvassuk, úgy amint azt a Deutscher Werkbund kiadta, mert a felszínen zúgó hullámokat láthatatlan belső forrongó erők mozgatták. Majdnem azt mondhatnám, hogy érdekesebb volna tudósítás címen

azt leírni, ami nem történt, mint ami megtörtént és azt mondani el, amit nem mondtak el, de titokban éreztek és a sorok, a szavak között némiképpen éreztettek.

A vita látható magva dr. Hermann Muthesius titkos tanácsosnak előadása, érezhető és a szavak között támadott célpontja pedig az ő személye volt. Megállapítható, hogy végeredményben mindkettő, úgy előadása, mint személye, a rendkívül nagyszámú hallgatóság legnagyobb rokonszenvének, helyeslésének megnyerésével győzelmesen került ki a heves szóharcból, ami — eltekintve személyi szeretetreméltóságát és közkedveltségét — abban találja könnyen érthető magyarázatát, hogy igen széles látókörű, szellemes és haladó gondolkodású előadásában elejétől fogva végig az igazság az ő részén volt.

Fejtegetéseinek rövid foglalata körülbelül a következő:

A „Werkbund“ művészek, iparosok, gyárosok és kereskedők szövetezése oly célból, hogy mindazt a tárgyat, amit az ipar termel, a kereskedelem világgá visz, a lehetőség szerint technikailag a legjobbra, ízlésben, különösen a legművésziesebbre készítsék, terjeszték, az értéktelen silány olcsóságokat, egyénietlen utánzatokat, művészietlen ízléstelenségeket üldözzék és e célok elérésében egymást vállalva támogassák. A kitűzött cél, bár azt a legeszményibb rúgók mozgatták, legkevésbé sem lehet egy üres szentimentális elméleti cél, hanem a legnagyobb mértékben

gyakorlati, minden komoly, minden művészi munkának anyagi boldogulása. Az élet mindenemű szükségleteit kielégítő ipari és gyári termékek nemcsak azért kell jobbnak, szebbnek lennie az eddigi silány termékeknel, hogy azok, akik veszik, gyönyörűséget találjanak benne, hanem a mozgalommal egy óriási nemzetgazdasági érdeket kell szolgálni. Nemcsak az ország belterületéről kell kiszorítani a külföldi árút, melyet eddig kénytelen volt venni az, aki szebbet, jobbat, művészibbet akart, hanem oly becsületet, oly művészi hírnevet kell szerezni a hazai (német) munkának, hogy az megnyissa számára a külföld vásárló piacait is.

Ily átfogó, messzelátó szemmel nézve a Werkbund céljait, azoknak az eszméknek, melyeket a Werkbund kezdettől fogva hirdetett, kétirányú fejlődési tendenciája látható. Az egyik a fölfelé, amennyel magasabb tökély felé való törekvés, a másik a szélességben, mennél nagyobb területre való kiterjedés lehetősége. Az első irány a művészi magaslat, a csúcspont felé törekvés az egyes művészek munkája és feladata, s az elérhető magasság nagyrészt azok képességétől függ, bár még a fejlődés ily irányára is óriási befolyással bír az, hogy a fejlődés mily széles, mily biztos alapjára támaszkodhatik a magasabbra törő egyén.

A Werkbundnak azonban, mint nem csupán művészekből álló társaságnak, célja nem lehet a csupán művészi felé való fölfelétörekvés, hanem az együttműködés minden eszközeinek és lehetőségének felhasználása és kihasználása, általánosítása és mennél szélesebb körben való terjesztése mindazoknak a törekvéseknek, melyeket az utolsó öt esztendőben általában művészinak szokás nevezni. A „művészet“ szó értelmezésében és alkalmazásában azonban nem szabad szem elől téveszteni, hogy az utóbbi időben divattá lett a művészet szót oly területekre is kiterjeszteni, ahol ez inkább kellemetlen nagyozolás. „Művészet az utcán“, „Kirakatművészet“, „Művészet a férfiruhában“ stb., oly működési területekre iparkodnak lefoglalni a művészet és művész szót, amelyeken régebbi, tényleg művészies korokban sohasem használták, hanem az ilyenszerű alkotások egyszerűen a jó ízlés birodalmába voltak utalva.

Így tekintve a helyzetet, egyesek talán úgy fogják találni, hogy a Werkbund levetette az ő magas kothurnusát, de ez a törekvés jelentőségét és méretét legkevésbé sem kisebbíti. Ha — mint azt a kiállítás is örvedetesen mutatja — a jelenkor iparművészeti kérdéseit nagyrészt úgyszólván már meg is oldották művészeink, azért az általános ízlés, jobban mondva ízléstelenség még mindig a régi.

A kiállítási iparművészettel szemben tekintünk meg egy átlagos lakást, egy orvos várószobáját, előkelő nagyságúink gyakran fényképben közölt dolgozószobáit, otthonát, akkor látjuk, hogy a nagy általánosságnál a legsivárabb ízléstelenség terpeszkedik. A szegényebb polgár a leghitványabb árúval megelégszik, a jobbmódú szalad Párisba, Londonba, ahol régi mőtárgyak utánzatait, hamisítványait válogatás nélkül vásárolja össze.

Az ezek ellen való küzdelemben nem elégséges mindig a termelő iparosokat ösztökélni mennél jobb és szebb árúk előállítására, mert hiszen éppen azt látjuk, hogy ők a haladás pártján vannak. De lehetetlenség szem elől téveszteni azt a viszonylagosságot, amely a termelő és fogyasztó között fennáll. Mindig csak annyi ízléstelen üzlet lehet, ahány ízléstelen vevő van. Legszerűsebb tehát az elért eredményeket mennél szélesebb körben terjeszteni, diadalra juttatni. Nem elég az, ha vannak egyes jól épített házak s az egész országot a spekulációs építkezések csufítják el. Hiába épülnek mintaszerű ipartelepek, ha egész városnegyedek pöffeszkedő, szomorú palota-kaszárnyákból állanak. Készülnek az iparművészet csiszolt remekei és ugyanakkor egész hajórakományok mennek útra a legsilányabb vacakokkal, sőt bárha mindig a minőség fokozását, a „Qualitätsarbeitot“ célozzuk, mégis az állam is saját építkezéseinél mindig a legolcsóbbat fogadja el.

Így keletkezik aztán az az ízlésbeli zűrzavar, mely nálunk uralkodik. Az új ízlés már itt van, de még nem volt képes a régi ízléstelenséget kiszorítani. Ezt elérni több út, több eszköz áll előttünk. A szóbeli propaganda, a folyóiratok, melyek máris az egész világ érdeklődését föl tudták kelteni a német munka iránt. És a kiállítások, esetleg külföldiek is. A külfölddel szemben igen súlyos és kitartó komoly művészi harcot kell folytatnunk. A nemzetközi vélemények lassan alakulnak és így túléljük jogosultságukat. A német munkáról ma is régi, 30—40 év előtti, — akkor jogos — nemzetközi vélemény áll fenn, hogy az ízléstelen és silány. Ezt a ma már igazságtalan véleményt vállaltetett közös munkával lehet csak legyűrni, az eddig elért eredményeket pedig szintén közös akarattal megóvni és így valószínűsíteni meg iparművészeti világpropagandánkat.

Ez legyen a Werkbund főfeladata. De amíg a jó forma nálunk nem lesz általánosan uralkodó, addig a mi kultúránk nem tud kifelé is kisugározni. Eddig a művészi mozgalmat csak művészek, egyesek vezették, s szokássá lett minden egyes széknél a művész nevére hivat-

kozni. Az egész törekvés szinte egyes múzeumi darabok létrehozását látszott célozni.

Legutóbbi kiállításaink felkeltették az egész külföld érdeklődését. Ez érdeklődést sohasem érhetünk volna el, ha továbbra is francia bútorokat másoltunk volna, rokokó szalóncokat és olasz barokk úriszobákat készítettünk volna. Ami az érdeklődést felkeltette, az az alkotások eredetisége, mely még akkor is figyelmet ébreszt és érdemel, ha nem is felel meg mindenben a néző külföld ízlésének. Ez a hatás annál nagyobb, mennél egységesebb művészi törekvésekkel lépünk a külföld elé.

Egy szellemes megfigyelő azt mondta, hogy a „Werkbund“ a legintímesebb ellenségek egyesülete. Mi sem bizonyítja jobban céljaink nemességét és magasabbrendűségét, mint az, hogy mindezek ellenére a legnagyobb egyetértésben tudunk közös célunk érdekében együtt dolgozni, sőt közös eredményeket elérni. Mert bár mi, közelállók, az egyes egyéniségek különféleségét látjuk is, a távolabbi szemlélő már csak egy egységet lát, azt a közösséget, melyet az együttes munka eddig elérni képes volt. Örömmel kell megállapítani, hogy a st.-louisi kiállításon, mint egységes német művészi ízlés, úgy különböztünk a többi népek kiállításától. Ez az egyesülés pedig erőt jelent, s az egyéninek a típusba való átmenete a helyes szervező fejlődési folyamat, mely mindig, minden kultúrkorszakban így volt. Szinte azt lehet mondani, hogy egész generációk dolgoztak ugyanazon technikai és művészi probléma megoldásán. Leginkább áll ez természetesen az építészetre, mely művészet leginkább függ össze az étellel és így a legkövetkezőbb is. Az igazi műalkotás egyéni különbségét csak az általános, a típusnak keretén belül keresi.

Az általános művészi fejlődés ez elért kezeit megtartani, ezeket tágitani, a korunkra úgyszólván jellemző típusokat mennél nagyobb körben terjeszteni, legfőbb célja lehet a Werkbundnak. A művészet természetesen marad a maga szabadságában. Csapong, amerre kedve tartja, félre is léphet, hibákat is követhet el, ehhez joga van. Az idő kiválasztja belőle a maradandó értékeset, a csapongás értéktelen különbségei nyomtalanul elenyésznek. A jelenkor igényeit kielégítő új követelményeket eddig kétségtelenül a németek oldották meg legjobban. Az áruházat, gyárat, a forgalom minden tartozékát ők oldották meg legjobban, és büszkén állíthatjuk, hogy e jelenkor szükségleteinek művészi kifejezőmódját bizonyos fokig már megteremtették.

Minden kornak megvan a maga művészi megnyilatkozási formája, és az a nép, mely ezt legelőször eltalálja, az lesz irányadó a

fejlődő új művészetben. A Werkbund feladata odahatni, hogy ez a nép a német legyen.

E tudományos szempontból helyes, művészi szempontból lelkes és nemzeti szempontból nagy látókörű fejtegetést mégis sokan igen hevesen megtámadták. A támadók fiatalabb építészek, iparművészek, akik között különösen H. van de Velde terjesztette elő nagy hévvel előadott ellenvéleményét, mely a típus létezését tagadja, az egyéni művészet teljes korlátlanágát követeli és előadónak szinte szemére veti, hogy egész fejtegetése csupán a középszerűség dicsérete. Ehhez hasonló értelemben szólaltak föl még többek, míg mások, köztük a híres tudós Ostwald is, több nyugalommal és több meggyőző érveléssel védtek az előadó igazságát.

A heves ellenzés külső és belső okból fakadt. A külső ok, hogy az előadó előadásának néhány sorban foglalt kivonatát előzőleg közzétette, ami félreértésre adhatott alkalmat olyanoknál, akik amúgyis ellenkező véleményen lévén, a néhány szavas kivonattól nem tudhatták követni előadó gondolatmenetét és így az előadásra már felkészült ellenzékkel jöttek el, amit maguk is bevallottak, mondván, hogy az előadás némiképp már szépitni igyekezik az eredeti szándékot. (?)

A belső ok, gazdasági elégedetlensége egyes művészeknek. Muthesius, mint a birodalmi iparfejlesztés vezetője, nagy és befolyású állásban van s mint ilyen, szerintük, őket alig támogatja, hanem inkább a közepeseket, a féltehetségeket karolja fel. Ezen nyilvánosan el nem mondott indítókoknak talán lehet is valami pozitív, sőt talán esetleg némi igazságos alapja is.

Lehet, hogy a gondolkodásában, tudományos és művészi meggyőződésében oly abszolút modern Muthesiusnak úgy haladottabb kora, mint angolos neveltsége miatt talán már nincs meg az a rugalmas fogékonysága, hogy minden fiatalos különködésből azonnal ki tudná hámozni az abban, illetőleg az alatt rejlő értéket, de nem lehet szem elől téveszteni azt sem, hogy mint az államnak felelős szerve, működésében természetesen bizonyos óvatos konzervativizmussal kell eljárnia, s hogy a cél, mely így elérhető, egy egységes modern stílus kifejlődésének lehetősége, sokkal nagyobb, mintsem egyes akármilyen tehetséges művészek egyéni segítése. S ha ő, mint a Werkbundnak egyik vezető embere, ily nagy ambíciókra ösztönzi a Werkbundot, valószínű, hogy ugyanaz az ember mint hivatalos személy is azt érzi élethivatásának, hogy a most vajudó kor művészi megnyilatkozásaiban Németország számára biztosítsa a kezdeményező és irányító szerepet.

A székesfővárosi leányiskolák a magyar vöröskereszt egyesületet támogató bizottságának központi munkaterme az iparművészeti múzeumban.

Budapester Lehrerinnen, die im Kunstgewerbemuseum für die Armee Wäsche sammeln und nähen.

